

A SZÉKELYFÖLD VIDÉKI TÁRSADALMÁRÓL

Oláh Sándor: *Falusi láttelepek 1991–2003*.

Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2004.

NAGY KALAMÁSZ Ildikó

MTA, Politikai Tudományok Intézete
H-1014 Budapest, Országház u. 30.; e-mail: nagyildiko@mtapti.hu

A határon túli magyar társadalomhoz kapcsolódó jelenségek vizsgálata elsősorban a kisebbségkutatások témái között jelenik meg, ám valamely aktuális helyzethez kapcsolódva, kisebb-nagyobb hangsúlyt kapva, kedvelt szereplője a napi politikának és a közéleti vitáknak is. A téma megközelítésének széles spektrumát a makroszintű szemléletmódok uralják: a határon túli magyarok elsősorban a makroszintű társadalmi, gazdasági, politikai vagy kulturális jelenségek tárgyaiként, alanyaiként tűnnek fel a magyar sajtóorgánumok hasábjain és a média híreiben. A határon túliság mellett a vidék, mint társadalmi kategória, a ruralitás helyzetének kutatása, valamint a vonatkozó politikai beavatkozások szintén konjunktúrájukat élik. Ugyan a mai társadalomtudományi és politikai diskurzus előszeretettel foglalkozik az elmaradott vidékek gazdasági és társadalmi problémáival, a felzárkózás és az esélyegyenlőség megteremtésének a kérdésével, a vidékfejlesztés és az alulról építkezés módszerével, ám a fejlesztési rendszerek és beavatkozások többnyire sablonszerűen, nem a szubszidiaritás elvét követően valósulnak meg. Ennek az egyik alapvető oka, hogy a helyismerettel, illetve a fejlesztési potenciállal rendelkező szereplők halmazának közös metszete meglehetősen sovány.

Oláh Sándor *Falusi láttelepek 1991–2003* című könyve a határon túli magyar vidéki társadalmat érintő makroszintű folyamatok bemutatása mellett a mikrovilág szintjeire is betekintést ad: a társadalmi jelenségek közösségi vetületének, a makroszintű folyamatokra reflektáló egyéni életutak és megélt sorsok, a közösségi értékrendek és ezek változásainak bemutatásával. A semmiképpen sem idillizáló, tényfeltáró jellegű, néhol etnografikus máshol szociografikus hangvételű, alapvetően szociológiai elemzések a terepen eltöltött több évtizedes kutatómunka eredményei, amelynek a Regionális és Antropológiai Kutatások Központja biztosított intézményi kereteket. A kutatóközpont, közismertebb nevén a KAM (Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport), a 80-as évek elején kezdte meg félig-meddig illegális kutatási tevékenységeit Csíkszeredában. Már a kezdetek óta a csoport fő vizsgálati területe a Székelyföld, annak gazdasági és társadalmi jelenségei és folyamatai voltak, úgymint az interetnikus kapcsolatok, a társadalmi nyilvánosság, a migráció, a népi vallásosság és hiedelemvilág, a falusi gazdálkodás vagy a tréfás nyelvi kapcsolatok. A kutatóintézet 1990-ben történő hivatalos megalakulása óta több tucat antropológiai és szociológiai jellegű könyvet és tanulmányt jelentetett meg.

Jelen tanulmánykötet a Székelyföld egyik mikrokörzetét, a Hargita megyében található Kishomoród mentét mutatja be, amelynek viszonylag elzártan fekvő települései az elmaradott rurális térség kategóriájába tartoznak. A kötetben a terepen töltött mintegy másfél évtized kutatási tapasztalatait és eredményeit olvashatjuk, tematikusan három csokorba fűzve az egyes tanulmányokat. A tanulmányok közötti esetleges információbeli átfedések oka, hogy a kötet már publikált, önálló művek gyűjteménye.

Az első tematikai blokk a mezőgazdasági termelés körülményeit tárgyalja. A Kishomoród mentéről elmondható, hogy elmaradottságának következtében a térségben a huszadik század derekáig fennmaradtak a családi kisgazdaságokban működő tradicionális mezőgazdasági termelési formák. A kései feudalizmus nem számolta fel a tradicionális önfenntartó gazdálkodást, valamint az ehhez kapcsolódó szokásrendszert és a mentalitásbeli sajátosságokat. Ezek drasztikus elsorvasztása a hatvanas évek elején végbemenő téveszesítés nyomán indult el. A mezőgazdaság szocialista működésének három évtizede után a gazdaság strukturális kényszerei következtében a román vidéki társadalom némiképp a téveszesítést megelőző gazdálkodási formákhoz tért vissza. Ezt a jelenséget a visszaparasztozás¹ fogalmával írhatjuk le és az olyan kifejezetten agrárdominanciájú területeken figyelhetjük meg, ahol a rendszerváltást követően tulajdonképpen újjáéledtek a tradicionális gazdálkodás mintái: a falusi tapasztalati tudás, a szokásjog, a hagyománytudat. Az *Ember és föld* című fejezet a kilencvenes évek vidéki társadalmának agrárvonatkozású jelenségeit, a gazdálkodás módjait és körülményeit vizsgálja, hiteles, illusztratív idézetekkel tarkítva. A Kishomoród mente településein a föld a mai napig mint státuszszibólum is funkcionál, tehát nem pusztán mint megélhetési forrás játszik szerepet az egyén és közösség életében, hanem az egyén társadalmi pozícióját meghatározó reprezentáció fontos eszköze. Elmondható, hogy a vizsgált területen a népesség egésze kisebb-nagyobb mértékben agrárérintett. A lakosság kevesebb, mint egytizede használja a földet, mint elsődleges és néhol kizárólagos megélhetési forrást. A háztartások legnagyobb hányada árutermelő tevékenységet folytat, ám az itt megtermelt többletet jórészt a presztízs fogyasztás folyamán fel is éli. Ezek mellett, csekély arányban ugyan, de megjelent a profitorientált, beruházó-, kapitalista szellemű mezőgazdasági vállalkozói réteg is. A tanulmánykötet talán leginkább részletező fejezete az első, ahol az újraalakuló családi gazdálkodás formáiról, menetéről és viszonyairól, körülményeiről és menetéről kapunk árnyalt képet. Fontos megjegyezni azonban, hogy a kilencvenes évek visszaparasztozás jelensége nyomán kialakult gazdasági forma sok komponensében eltér a tradicionális gazdálkodástól, és hiszen a hagyományos családi gazdaságokat jellemző többgenerációs gazdálkodási modell sorvadófélben van; hiányzik a korszerű gazdasági és technikai szakértelem, és általában nem alakult ki modernizáló intézménye az agráriumnak. A magyarországgal ellentétben a második gazdaság nem volt számottevő Romániában, így még látens módon sem alapozódott meg a piacgazdaság a szocializmus évtizedeiben. Mindezek mellett a falusi társadalmak pedig nem nevezhetők szerves, zárt és organikus módon működő közösségeknek, hiszen az anyagi és a vagyoni önreprezentáció okozta viszonylagos magánjólét és az ezzel szembeni köz-

1 Kovách Imre (2003): A magyar társadalom paraszttalanítása európai összehasonlításban. *Századvég*, 28: 41–65.

szegénység, valamint a harmonikus közösségi létet megcáfoló heterogén életmodellek jellemzőek a helyi társadalomra.

A kötet következő tanulmánycsokra, a *Kitaszító föld* a határon túli magyarság körében különösen elterjedtnek mondható jelenséget tárgyal, az elsősorban Magyarországot megcélzó vendégmunkát. Mivel e jelenséget magas fokú illegalitás jellemzi, annak részletei és társadalmi körülményei nagyrészt ismeretlenek. Az ilyen jellegű terepmunka, illetve résztvevő megfigyelés nagyfokú terepismeretet és bejáratott helyi kapcsolatrendszereket igényel. A témában megjelent tanulmányok a vendégmunka jelenségeinek helyi és magyarországi viszonylatú társadalmi és közösségi vetületeit mutatják be, valamint a megélt életutakba bepillantást nyerve a vendégmunkás életforma részletei is kirajzolódnak előttünk. A vendégmunka jelensége a kilencvenes évektől jegyezhető. Az anyaországban dolgozó időszakosan hazalátogató vendégmunkás legtipikusabb alakja állandóan ingázik, turistavízummal legálisan tartózkodik Magyarországon, ám illegálisan vállal munkát, és jelentős közvetítő tevékenységet folytat a számára otthoni és a magyarországi életforma között. Elsősorban ez a réteg közvetít új viselkedési formákat, fogyasztási szokásokat a helyi társadalom számára, amelyet leginkább a családfelbomlás az idősebb generációk presztízsvesztése, valamint a lokális identitás felbomlásának illetve átalakulásának társadalmi jelensége kíséri. A vendégmunkás lét életforma. A szülőföldről véglegesen lemondani nem tudó vagy nem is akaró, ám jobb megélhetési feltételeket óhajtó népesség életformáját informális csatornákon működő segítő, kiszolgáló intézmények sora egyengeti a térségben. Ilyen intézmény többek között az ún. „pecsételős” turistabuszok tömeges megjelenése, amik a legalitás és az illegalitás határán billegve teremtették meg a gyakori határátlépések és az utazó életforma lehetőségei szerinti legjobb körülményeit. A konkrét, adatokkal alátámasztott elemzések mellett az írások érdekességét a résztvevő megfigyelés során gyűjtött leírások, idézetek színesítik, amelyek hűen ábrázolják a Romániában magyarként, Magyarországon románként diszkriminált sorsokat.

A kötet zárófejezetének *Nem csak dolgozik az ember* témája a Kishomoród mente társadalmának szimbolikus szférája: a mindennapi élet élését alakító szokások, a társadalmi cselekvések formái és rendszerei, az ünnepekhez és egyéb rituálékhoz kötődő megnyilvánulások. Ebben a fejezetben a teljesség igénye nélkül kapunk szeleteket a társadalom mindennapi életéről, amelynek érdekessége abban rejlik, hogy a tradicionális társadalmakhoz köthető mozzanatok illetve a modern racionális életvezetés közötti különös átmenetbe nyerhetünk bepillantást. Ez utóbbi jelenségek gyakorisága teszi társadalomkutatók számára oly gazdag kutatási tereppé a határon túli vidéki magyar közösségeket.